

5. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ

(Πίν. 20 - 32)

Κατά τὸ θέρους τοῦ 1966 ἐσυνεχίσθη ἡ ἀνασκαφὴ τῶν βασιλικῶν τῆς Ἀμφιπόλεως δαπάναις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

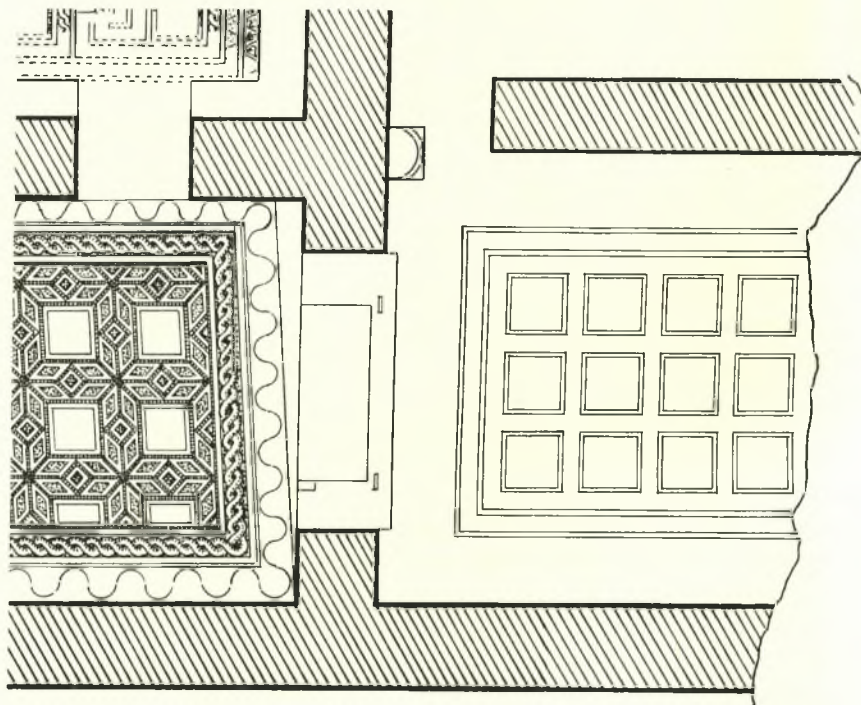
Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας ἐγένετο ἔρευνα εἰς τὴν ἀνασκαφείσαν βασιλικὴν Γ παρὰ τὴν νοτιὰν πλευρὰν τοῦ νάρθηκος, ἔνθα διετηροῦντο ἕχνη ὑπάρξεως τοίχου, βαίνοντος πρὸς Νότον τοῦ νάρθηκος. Ἡ ἀνασκαφὴ ἀπεκάλυπεν ὅτι κατὰ προέκτασιν τοῦ νάρθηκος ὑπῆρχε διαμέρισμα πλάτους 4.22 μ., τὸ ὁποῖον ἀπεκαλύφθη εἰς μῆκος 7 μέτρων περίπου καὶ ἐπεκτείνεται πρὸς Νότον εἰς ἀρκετὸν ἀκόμη μῆκος. Τὸ δάπεδον τοῦ ἐπιμήκους τούτου διαμερίσματος εἶναι ἐστρωμένον δίκην τάπητος μὲ ὠραῖον ψηφιδωτόν, τὸ ὁποῖον φέρει πρὸς μὲν τὴν βορείαν πλευρὰν ἔγχρωμον ταινίαν μὲ φυλιδωτὰ σχήματα, παρὰ δὲ τοὺς μακροὺς τοίχους (Α καὶ Δ) ἔγχρωμον κλιματίδα μετὰ βοτρύων. Ἐν συνεχείᾳ ὑπάρχουν ἀνὰ τρία τετράγωνα διάχωρα, διαστ. 0.58 × 0.58, περιβαλλόμενα ὑπὸ διπλῶν σπειρῶν καὶ σπειρομαϊάνδρων μετὰ σχοινίου (παρένθ. πίν. Α' καὶ εἰκ. 1). Ἐντὸς τῶν τριῶν πρώτων διαχώρων εἰκονίζονται εἰς μὲν τὰ ἀκραῖα δύο δοχεῖα μὲ κόκκινον ρόδι εἰς δὲ τὸ μεσαῖον λαγῶδες πίνων ὕδωρ παρὰ τὴν ρίζαν δένδρου (πίν. 20α).

Ἡ δευτέρα σειρὰ τῶν τριῶν διαχώρων φέρει θαναμάσιον ἔγχρωμον πτηνὸν (παπαγάλον πίν. 20β) καὶ δύο κομψότατα ὑδρόβια πτηνά (πίν. 21α,β), ἡ τρίτη σειρὰ τρία κοσμήματα δίκην ρόδακος (μαργαρίτας), ἡ τετάρτη σειρὰ φέρει ὑδρόβιον πτηνὸν καὶ δύο ἰχθῦς (μπαρμπούνια) καὶ ἡ πέμπτη δύο ἀγγελία εἰς τὰ ἀκρα μὲ καρπούς καὶ εἰς τὸ μεσαῖον χαριέστατον ὑδρόβιον πτηνὸν (πετεινόν) (πίν. 22α). Τὸ ἐπίμηκες τοῦτο κτίσμα λόγῳ τῆς θέσεώς του δεξιὰ τοῦ νάρθηκος καὶ τῆς πρὸς Ἀνατολὰς θύρας του (παρένθ. πίν. Α' καὶ εἰκ. 1) εἶναι πιθανώτατα τὸ διακονικόν. Κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἀνευρέθη ἡ ἐξαγωνικὴ στέψις τοῦ μαρμαρίνου ἄμβωνος (πίν. 22β), τοῦ ὁποῖου πρὸ διετίας εἶχεν ἀνευρεθῆ τὸ θωράκιον (πίν. 22γ).

Ἐκ παραλλήλου ἤρchiσεν ἡ ἀποκάλυψις τῆς κατὰ τὸ 1919 προχείρους σκαφείσης βασιλικῆς (Α) ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου καθηγητοῦ Εὐστρ. Πελεκίδη (βλ. ΠΑΕ 1910, σ. 80 ἔξ.). Ἡ βασιλικὴ αὕτη εὐρίσκειται 41 μ. Νοτιοανατολικῶς τῆς προηγουμένης βασιλικῆς Γ' (εἰκ. 2) καὶ ἐκαλύπτετο ὑπὸ δάσους ἀγρίων δένδρων καὶ βάτων (πίν. 23α). Μετὰ τὸν καθαρισμὸν καὶ ἀπομάκρυνσιν τῆς καλυπτούσης τὸν χῶρον τῆς βασιλικῆς ἀγρίας βλαστήσεως ἤρchi-

σεν ἡ ἀνασκαφὴ εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ νοτίου κλίτους καὶ εἰς τὸν χώρον τοῦ Ἱεροῦ.

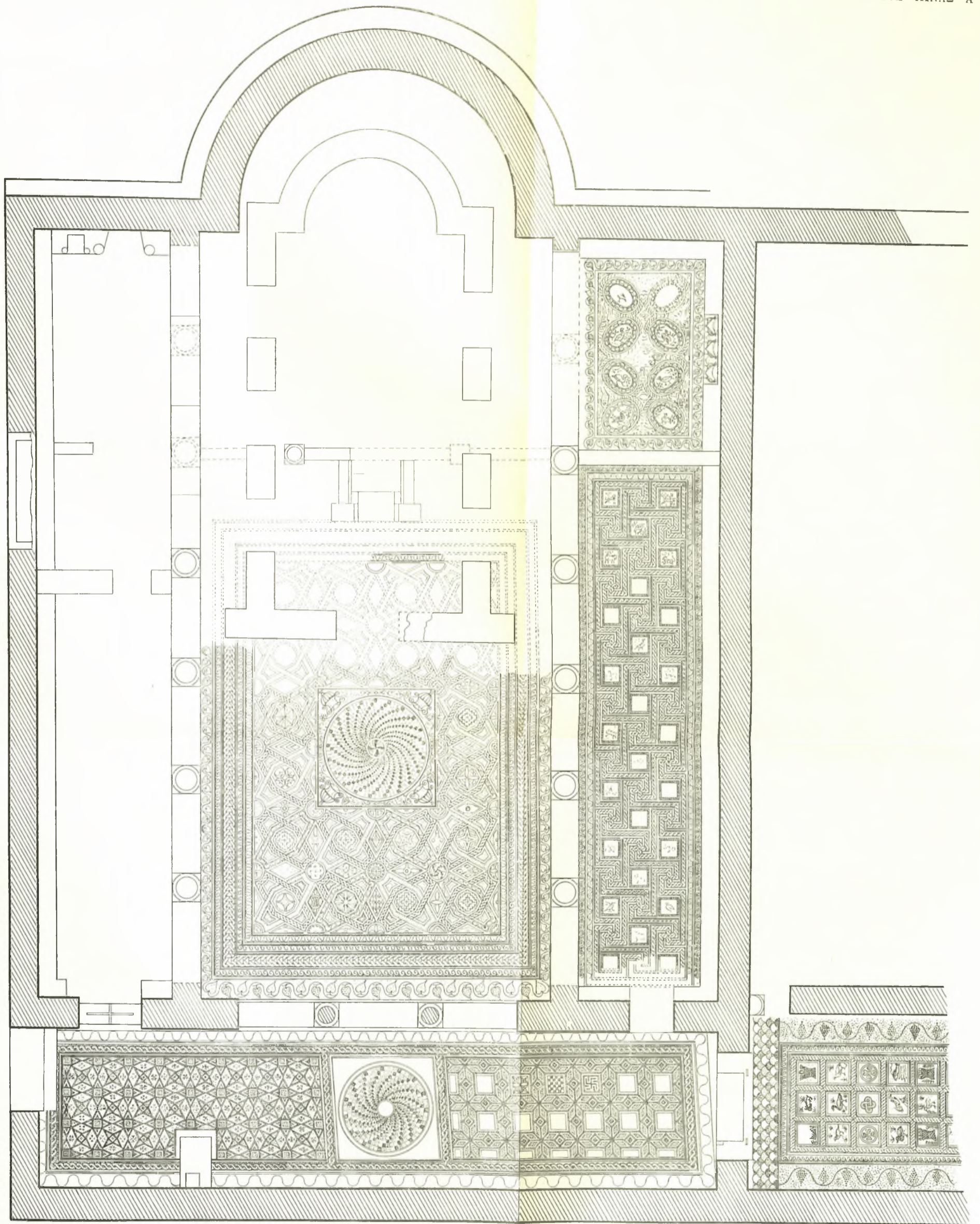
Εἰς τὸ νότιον κλίτος ἀπεκαλύφθη τμήμα τοῦ νοτίου στυλοβάτου καὶ 5 Ἴωνικαὶ βάσεις κατὰ χώρον (πίν. 23β), τρία μεγάλα μαρμάρινα ἐπίκρανα φέροντα ἀνάγλυφον σταυρόν, δύο κορινθιακὰ κιονόκρανα, πολλὰ τεμάχια μαρ-

Εἰκ. 1. Τὸ πρὸς Νότον τοῦ νότιου ἀποκαλυφθέν διαμέρισμα.

μαρίνου κοσμήτου με ἀνάγλυφους σταυροὺς κατ' ἀποστάσεις (πίν. 24α,β), εἰς ὁλόσωμος κορμὸς μαρμαρίνου κίονος, ὕψους 3.49, καὶ πλῆθος τεμαχίων κίωνων προερχομένων ἐκ τῶν κίωνων τοῦ νοτίου στυλοβάτου (πίν. 25β).

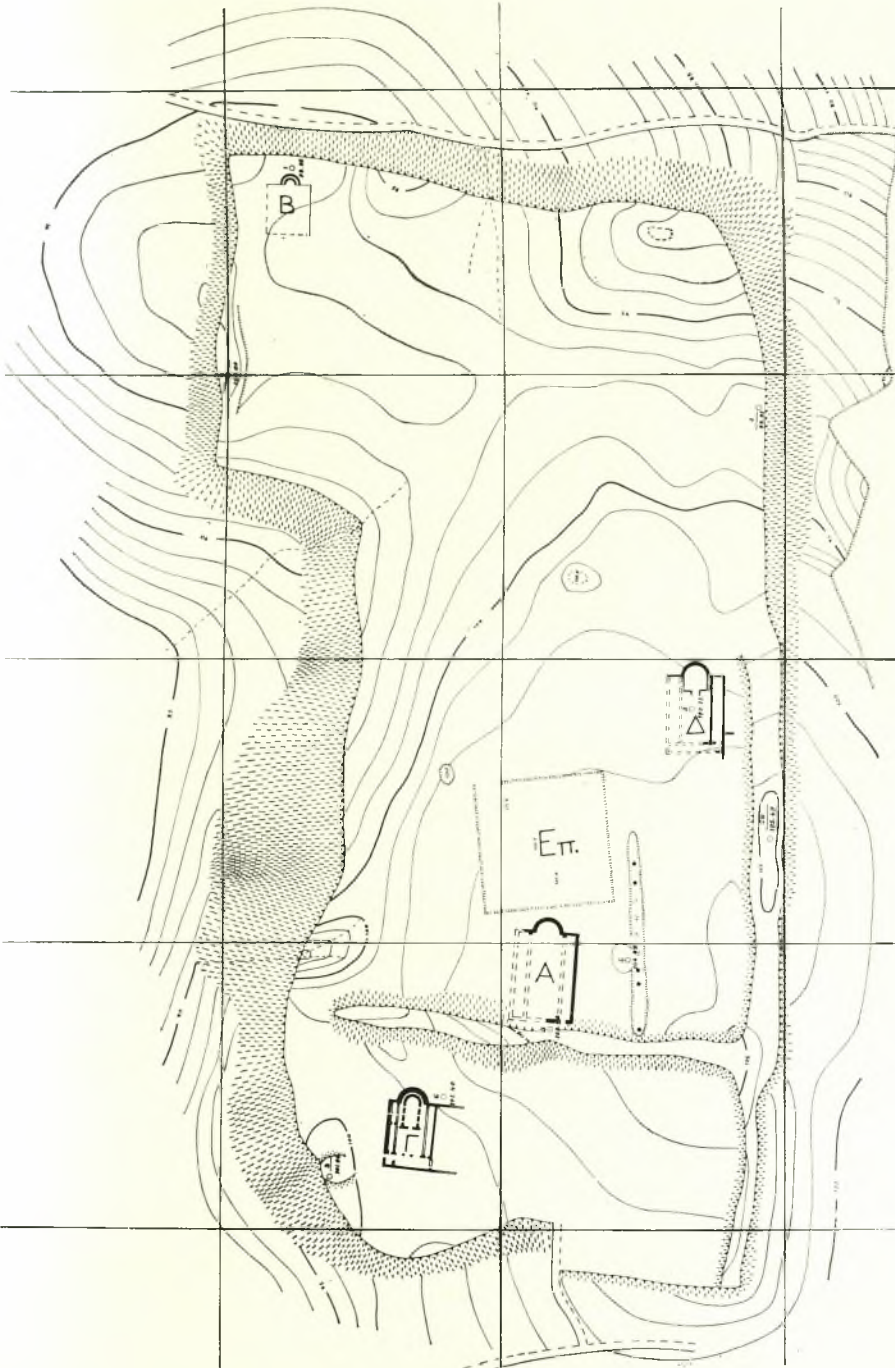
Ἐνευρέθησαν ἐπίσης πολλὰ τεμάχια θωρακίων μετὰ σταυρῶν (πίν. 26α,β) ἐκ τῶν μετακιοτίων, ἐν οἷς καὶ δίδυμα (εἰκ. 3), ὡς καὶ πλῆθος τεμαχίων ψηφιδωτῶν προερχομένων ἐκ τῶν τοίχων τῆς βασιλικῆς (πίν. 25α). Ἀπεκαλύφθη ὡσαύτως τὸ δυτικὸν ἡμισὺ σχεδὸν τοῦ δαπέδου τοῦ νοτίου κλίτους, τὸ ὁποῖον καλύπτεται ἀπὸ ὄψαια πολύχρωμα ψηφιδωτὰ διατηρούμενα εἰς

0 1 2 3 4 5 10 μ.

Ε. ΣΤΙΚΑΣ

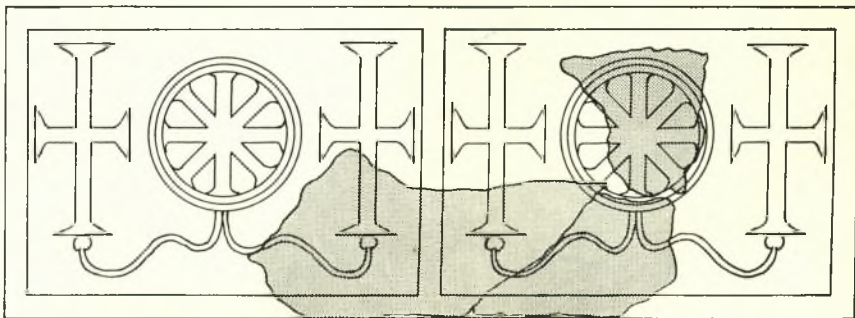
Κάτοπις τῆς βασιλικῆς Γ' Ἀμφιπόλεως.

Εἰκ. 2. Τοπογραφικὸν καὶ χωροσταθμικὸν διάγραμμα τῶν βασιλικῶν τῆς Ἀμφιπόλεως.

ἀρίστην κατάστασιν (εἰκ. 4, 5 καὶ πίν. 27α). Ἀρχόμενοι ἀπὸ Δυσμῶν βλέπομεν παρὰ τὴν δυτικὴν θύραν τοῦ κλίτους τούτου ρόμβον, ὅστις περιβάλλει κύκλον φέροντα εἰς τὸ μέσον περιπλεγμένον σχοινίον εἰς δὲ τὰ ἄκρα δύο ἰχθῦς (εἰκ. 5 καὶ πίν. 27α). Ἐντὸς τοῦ κλίτους παρὰ τὸ πεζούλιον τῶν τοίχων τρέχει ταινία ἐκ σπειρομαϊάνδρου καὶ σχοινίου.

Εἰς τὸ κέντρον, μετὰ τὴν ὡς ἄνω ταινίαν, ὑπάρχουν δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τετράγωνα διάχωρα εἰκονίζοντα ἀνὰ ἓνα ἰχθύν, ἐν συνεχείᾳ δὲ ζεύγη τετραγώνων περιβαλλομένων ὑπὸ πολυχρῶμων ταινιῶν καὶ εἰκονιζόντων τὸ μὲν

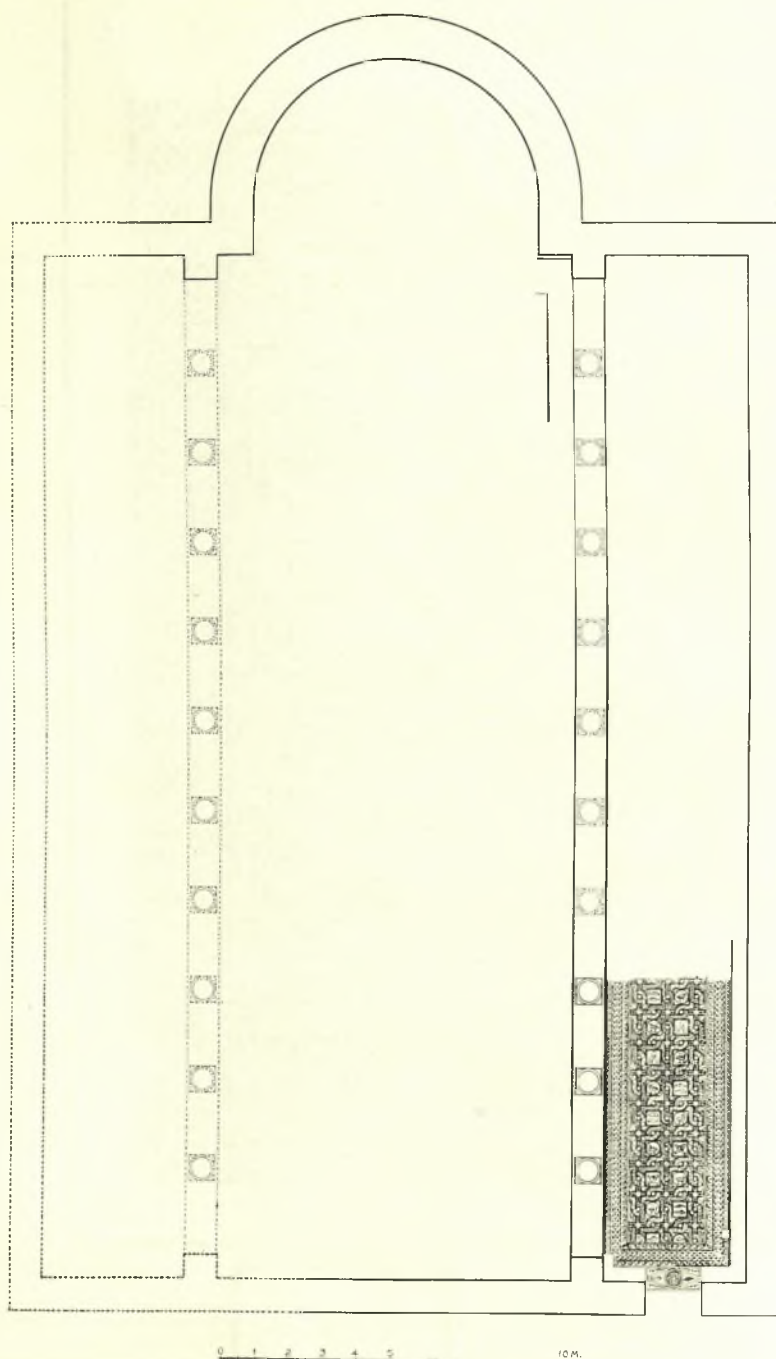

Εἰκ. 3. Δίδυμα θωρακία ἐκ τῶν μετακινίων τῆς βασιλικῆς Α τῆς Ἀμφιπόλεως.

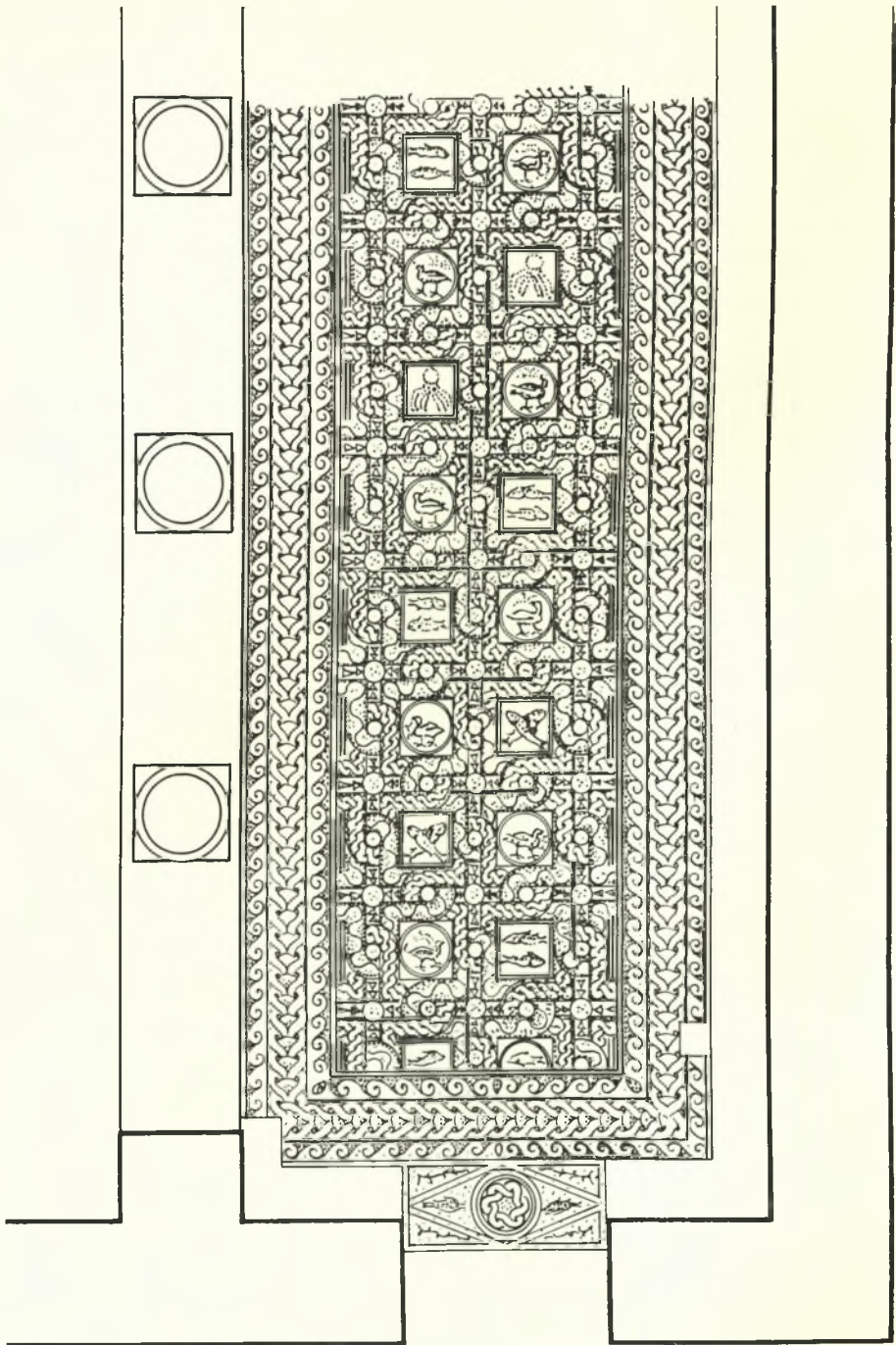
πρῶτον ζεύγος ἀριστερὰ ὑδρόβιον πτηνὸν (πίν. 27β καὶ 28α) καὶ δεξιὰ δύο παραλλήλως τοποθετημένους ἰχθῦς (πίν. 28β) καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐναλλάξ πτηνὸν δεξιὰ (πίν. 29α) καὶ δύο ἰχθῦς ἀριστερὰ χιαστί τοποθετημένους (πίν. 29β), ἐνῶ κατόπιν ἀκολουθεῖ πτηνὸν δεξιὰ καὶ οὐκίτους ἀριστερὰ κ.ο.κ. (πίν. 30 καὶ εἰκ. 5).

Εἰς τὴν ἐπίχωσιν τοῦ νοτίου κλίτους ἀνευρέθησαν δύο νομίσματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν, καθαρῶς ἐκπροστυπῶν ὑπὸ τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου καὶ ἐξετασθὲν ὑπὸ τῆς Διευθυντρίας αὐτοῦ κ. Οἰκονομίδου - Καραμεσίνη, διεπιστώθη ὅτι εἶναι εἰκοσανούμιον Ἰουστίνου τοῦ Β' καὶ Σοφίας, νομισματοκοπέου Θεσσαλονίκης καὶ χρονολογίας κοπῆς 571/2 μ. Χ. (πρβ. Β. Μ. Σ. Ι, σ. 85, 112). Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν γλυπτῶν εὐρημάτων ἦτοι τῶν κορινθιακῶν κιονοκράνων, ἐπιθημάτων καὶ θωρακίων, ὡς καὶ ἐκ τῆς μορφῆς καὶ τῆς τέχνης τῶν ἀποκαλυφθέντων ψηφιδωτῶν, προκύπτει ὅτι ἢ ἐν λόγῳ βασιλικὴ ἀνάγεται εἰς τὸν 6ον μ. Χ. αἰῶνα.

Ὁσαύτως ἀνεσκάφη τὸ Ἱερόν καὶ διεπιστώθη ὅτι τοῦτο εἶναι ἐκτισμένον περιφερειακῶς διὰ μεγάλων σφονδύλων κιόνων (πίν. 31α) προσερχομένων ἀσφαλῶς ἐκ τῆς εἰς ἀπόστασιν 19.80 μ. παρακειμένης στοᾶς (πίν. 31β).

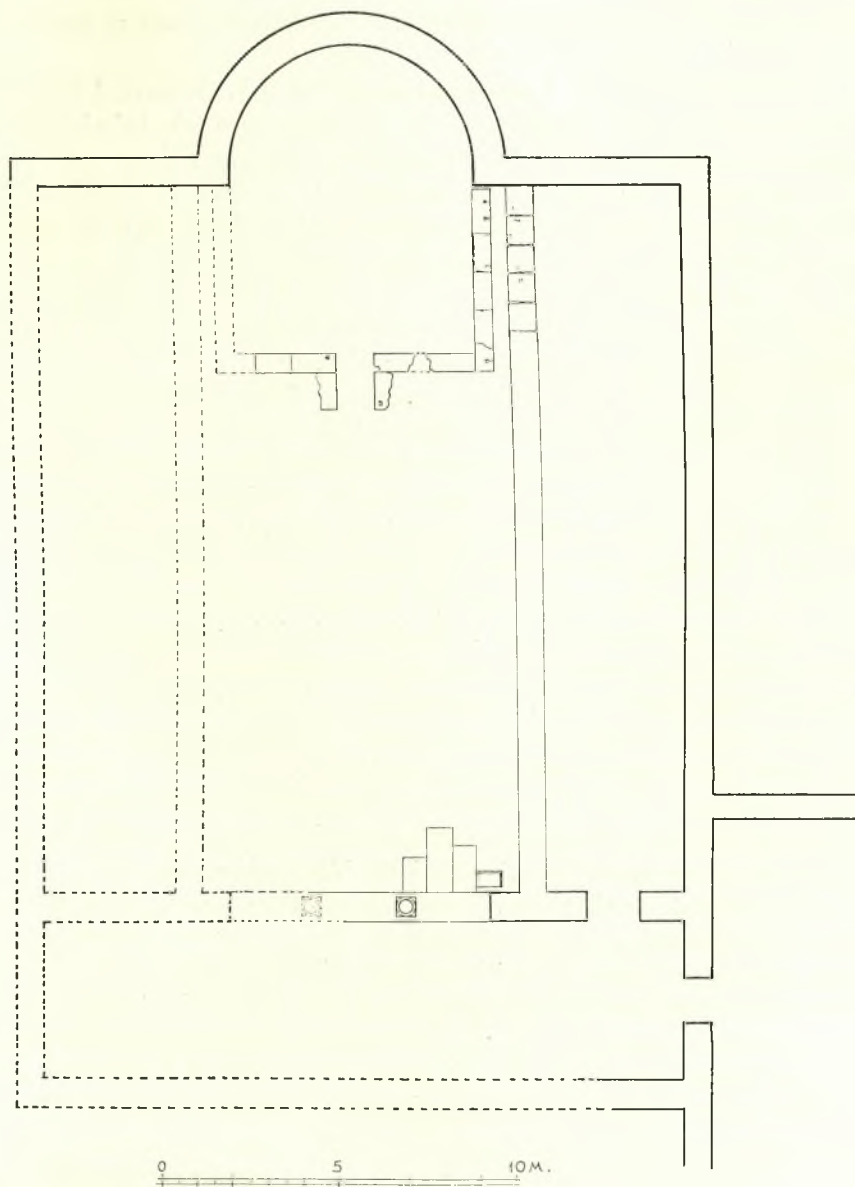

Εικ. 4. Κάτοπις τής βασιλικής Α τής Άμφιπόλεως.

Εἰκ. 5. Τὸ ψηφιδωτὸν δάπεδον τοῦ δυτικοῦ ἡμίσεος τοῦ Ν. κλίτους τῆς βασιλικῆς Α.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΑΜΦΙΠΟΛΕΩΣ Δ'

Εἰκ. 6. Κάτοψις τῆς βασιλικῆς Δ τῆς Ἀμφιπόλεως.

Ἐν συνεχείᾳ ἐξεκαθαρίσθη πρὸς Ἀνατολὰς τμημα τοῦ δαπέδου τοῦ βορείου κλίτους καὶ διεπιστώθη ὅτι τὸ δάπεδον καὶ τοῦ κλίτους τούτου καλύπτεται ὑπὸ ὠραίων ψηφιδωτῶν ἐκ πτηνῶν, ἰχθύων καὶ κοσμημάτων ἀλλὰ ἡ ἀνασκαφή, κατέστη ἀνάγκη νὰ διακοπῆ διὰ νὰ συνεχισθῆ κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος.

Τέλος ἀνεσκάφη καὶ ἡ παρακειμένη πρὸς τὰ ΝΑ. βασιλικὴ Δ (εἰκ. 6), ἣτις ἐπεσημάνθη ὑπὸ τοῦ ἐφόρου κ. Δ. Λαζαρίδη κατὰ τὰς ὑπ' αὐτοῦ διενεργηθείσας πέρυσι δοκιμαστικὰς τομὰς εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην.

Ἡ βασιλικὴ αὕτη κεῖται εἰς ἀπόστασιν 70 μ. ἀπὸ τῆς βασιλικῆς Α (εἰκ. 2) ἔχει δὲ μῆκος 24.73 καὶ πλάτος 18.12 μ. Ἀνεσκάφη ὁλόκληρος ὁ χώρος τοῦ ἱεροῦ (εἰκ. 6 καὶ πίν. 32α) καὶ ἀπεκαλύφθη ἡ θέσις τοῦ τέμπλου, τὸ ὁποῖον ἐπεκτείνεται πρὸς Δυσμὰς τοῦ Ἱεροῦ ἐν σχήματι Πει. Τούτου ἀνευρέθη κατὰ χώραν ὁ μαρμαρίνος στυλοβάτης (εἰκ. 6) μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν πρὸ τῆς ὠραίας Πύλης πρόστασιν.

Ἀπεκαλύφθη ἐπίσης ὁ νότιος στυλοβάτης, ὅστις ἦτο μαρμαρίνος καὶ ἀπετελεῖτο ἐκ δόμων διαστάσεων $0.81 \times 0.73 \times 0.225$ μ.

Εἰς ἀπόστασιν 19.70 μ. ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου εὐρέθη ὁ δυτικὸς τοῖχος τοῦ κυρίως ναοῦ, ὅστις ἔφερε τρίβηλον, τοῦ ὁποίου εὐρέθησαν κατὰ χώραν αἱ δύο μαρμαρίναι βάσεις τῶν κίωνων (εἰκ. 6) ὡς καὶ τεμάχιον κίονος καὶ ἐν ἐπίδημα μετὰ σταυροῦ (πίν. 32β).

Τὸ δάπεδον τοῦ κυρίως ναοῦ ἦτο ἐστρωμένον διὰ μεγάλων μαρμαρίνων πλακῶν διαστάσεων 0.71×1.80 . Παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν τοῦ μεσαίου κλίτους ἀνευρέθη λουτήρ (πίν. 31α καὶ 32β) διαστάσεων 0.45×0.62 καὶ βάθους 0.25, ἐκτελῶν χρῆν περιρραντηρίου. Ὑπολείπεται νὰ ἀνασκαφῆ ὁ βόρειος τοῖχος τῆς βασιλικῆς ταύτης καὶ τὸ ὑπόλοιπον τμημα τοῦ νάρθηκος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔργου ἐξεπονήθη ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ τοπογράφου τῆς Ὑψηροσείας κ. Μιλτ. Γιαννουλάκη τὸ παρατιθέμενον τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς περιοχῆς, ἐνθα ἐσημειώθησαν αἱ τέσσαρες μέχρι τοῦδε ἀποκαλυφθεῖσαι παλαιοχριστιανικαὶ βασιλικαὶ τῆς Ἀμφιπόλεως (εἰκ. 2).

Ἀναφέρομεν ἐν τέλει ὅτι πλησίον τῶν ἀποκαλυφθεισῶν βασιλικῶν Α, Γ καὶ Δ ἐπεσημάνθη μέγα κτίσμα διαστάσεων περίπου 45×47.50 μ., ὕπερ πιθανώτατα ἀνήκει εἰς τὸ Ἐπισκοπικὸν μέγαρον, δεδομένου ὅτι τὸ εἶσιον τοῦτο ὀνομάζεται ὑπὸ τῶν ἐντοπίων «Ἐπισκοπεῖο». Ἡ θέσις τοῦ κτίσματος τούτου ἐσημειώθη εἰς τὸ τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς εἰκόνης 2 διὰ τῶν γραμμάτων ΕΠ., λίαν δὲ συντόμως θὰ γίνῃ ἡ ἀποκάλυψις τοῦ κτηρίου τούτου, τὸ ὁποῖον σήμερον καλύπτεται ὑπὸ δάσους ἀγρίων δένδρων καὶ βάτων.

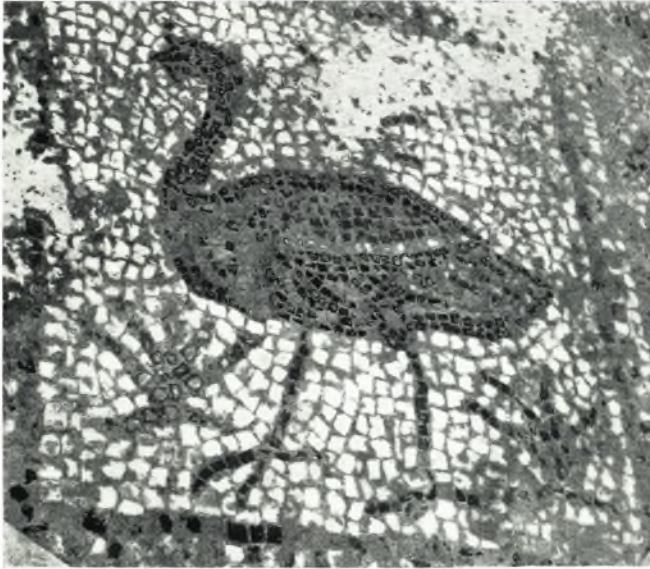
ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ ΣΤΙΚΑΣ

α. Λαγφός πίνων ύδωρ, έκ τής πρώτης σειράς
των τετραγώνων διαχώρων.

β. Πτηνόν έκ τής δευτέρας σειράς των τετραγώνων διαχώρων.

α. Ύδρὸβιον πτηνὸν ἐκ τῆς δευτέρας σειρᾶς
τῶν τετραγώνων διαχώρων.

β. Ύδρὸβιον πτηνὸν ἐκ τῆς δευτέρας σειρᾶς
τῶν τετραγώνων διαχώρων.

α. Ἀποκαλυφθέντα ψηφιδωτά εἰς τὸ διαζωνικόν.

β. Ἡ στέψις τοῦ ἑξαγώνου ἄμβωνος.

γ. Θωράκιον τοῦ ἄμβωνος.